

วิชามนุษย์กับสังคมในความทรงจำ

พศ.จุไรรัตน์ จันทรธำรง

ผู้เขียนจบปริญญาตรีจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2509 แล้วไปเรียนปริญญาตรีและปริญญาโททางมานุษยวิทยาสังคมวัฒนธรรมที่สหรัฐอเมริกาด้วยทุนของมารดา จบแล้วกลับมาสมัครเป็นอาจารย์ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศาสตราจารย์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ คณบดีคณะศิลปศาสตร์ ในขณะนั้นได้กรุณารับผู้เขียนเข้าเป็นอาจารย์เมื่อสิงหาคม พ.ศ. 2515 และมอบหมายให้ช่วยอาจารย์ที่มีประสบการณ์สอนวิชามนุษย์กับสังคม (มธ. 121) ซึ่งเป็นวิชาพื้นฐานทั่วไป

วิชาพื้นฐานทั่วไปเป็นวิชาที่นักศึกษาทุกคนต้องเรียน ตอนนั้นหมวดสังคมศาสตร์มีวิชาพื้นฐานทั่วไป 4 วิชา คือ วิชามนุษย์กับสังคม (มธ. 121) สังคมกับกฎหมาย (มธ. 122) สังคมกับการปกครอง (มธ. 123) และสังคมกับเศรษฐกิจ (มธ. 124) นักศึกษาต้องเลือกเรียน 2 วิชา

เมื่อเริ่มเข้าเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เขียนไม่ได้สังกัดคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาซึ่งยังมีฐานะเป็นแผนกอิสระ ในเวลานั้นวิชาพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Science) ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาของสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และจิตวิทยาสังคม กำลังอยู่ในกระแส ผู้เขียนเข้าใจว่าศาสตราจารย์อดุล ดูเหมือนมีแผนจะพัฒนาหลักสูตรพฤติกรรมศาสตร์ขึ้นในคณะศิลปศาสตร์ ซึ่งมีสาขาจิตวิทยาอยู่แล้ว เมื่อท่านรับผู้เขียนเข้าไปเป็นอาจารย์นั้น คณะศิลปศาสตร์มีอาจารย์ที่จบปริญญาเอกหรือปริญญาโททางสังคมวิทยาหรือมานุษยวิทยาอยู่แล้ว 4 ท่าน คือ ดร.บุญสนอง บุญโยทยาน (สังคมวิทยา) รองศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว.อคิน

รพีพัฒน์ (มานุษยวิทยา) รองศาสตราจารย์ยุทธ ศักดิ์เดชยนต์ (สังคมวิทยา) และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปาริชาติ สุขุม (สังคมวิทยา) ทั้ง 4 ท่านรวมทั้งตัวผู้เขียน ได้โอนมาสังกัดแผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในสมัยที่ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2518-2519) ศาสตราจารย์อดุล วิเชียรเจริญ เป็นผู้ก่อตั้งคณะศิลปศาสตร์ มธ. และดำรงตำแหน่ง คณบดีอยู่หลายวาระ (ท่านพ้นจากการดำรงตำแหน่งคณบดีคณะศิลปศาสตร์และ ขอลาออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อนที่จะเกิดหลักสูตรพหุวิทยาการศาสตร์)

ตอนที่ผู้เขียนยังอยู่คณะศิลปศาสตร์ ดร.บุญสนอง บุญโยทยาน เป็นผู้รับผิดชอบ การสอนนิพนธ์กับสังคม ซึ่งมีชั่วโมงเรียนสัปดาห์ละ 3 คาบ ท่านอาจารย์บุญสนอง จะบรรยาย 2 คาบ ในชั้นเรียนใหญ่ที่มีนักศึกษาหลายร้อยคน อีก 1 คาบ แบ่งย่อย เป็นชั้นเรียนเล็กๆ ห้องละประมาณ 40-50 คน จัดให้อาจารย์ที่สนใจสมัครเป็นติวเตอร์ ช่วยนักศึกษาทบทวนทำความเข้าใจเนื้อหาที่บรรยายในชั้นใหญ่ ผู้เขียนเป็นหนึ่งใน ติวเตอร์ซึ่งมีหน้าที่ช่วยออกข้อสอบ ตรวจข้อสอบ และช่วยทำคะแนนด้วย

หลังจากโอนไปสังกัดแผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไม่นาน ดร.บุญสนองได้ลาออกไปทำงานการเมืองกับพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย และ ถูกลอบยิงเสียชีวิตเมื่อต้นปี พ.ศ. 2519 รองศาสตราจารย์ยุทธ ศักดิ์เดชยนต์ จึงเป็นผู้รับผิดชอบประสานงานการสอนนิพนธ์กับสังคม โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปาริชาติ สุขุม ผู้เขียน และอาจารย์ท่านอื่นร่วมสอนด้วย เมื่อท่านอาจารย์ยุทธลาออก จากมหาวิทยาลัยก่อนเกษียณอายุ อาจารย์ปาริชาติกับผู้เขียนผลัดกันเป็นผู้ประสาน งานและช่วยกันสอนวิชานี้อยู่หลายปี จนกระทั่งวิชานิพนธ์กับสังคมกลายเป็นวิชา บังคับเลือกของนักศึกษาเพียงบางคณะ และจำนวนนักศึกษาที่ลงทะเบียนเหลือน้อย ผู้เขียนจึงสอนคนเดียว จนลาออกจากการเป็นอาจารย์ประจำเมื่อ พ.ศ. 2545

การได้ช่วยสอนนิพนธ์กับสังคมตั้งแต่เริ่มเป็นอาจารย์จนกระทั่งลาออก จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อนเกษียณอายุหนึ่งปีเพื่อไปดูแลมารดาซึ่งอายุมากแล้ว ทำให้ผู้เขียนรู้สึกผูกพันกับวิชานี้ แม้จะประเมินตัวเองว่าสอนได้ไม่เต็มตามศักยภาพ และคุณภาพของลักษณะวิชา ผู้เขียนชอบเนื้อหาและได้เรียนรู้มากมายจากการได้ช่วย สอนวิชานี้ โดยเฉพาะได้เรียนรู้จากท่านอาจารย์ยุทธ ศักดิ์เดชยนต์ ที่มีส่วนในการจัด ทำหลักสูตรพื้นฐานทั่วไป ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เริ่มทำนาร่องเพื่อให้นักศึกษาที่ เรียนสาขาวิชาเฉพาะด้านได้มีความรู้ทั่วไปอย่างรอบด้าน

ท่านอาจารย์ยุทธอธิบายให้ฟังว่าวิชาพื้นฐานทั่วไปในหมวดสังคมศาสตร์ เน้นศึกษาปัญหา (problem oriented) ไม่ใช่วิชาที่เรียนเพื่อต่อยอด ในขณะที่วิชา

เบื้องต้นของสาขาวิชาต่างๆ เน้นศึกษาแนวคิดหรือมโนทัศน์ (concept oriented) สำคัญๆ ในสาขาวิชาเพื่อต่อยอดไปเรียนนิชาระดับสูงขึ้น ในการสอนนิชามนุษย์กับสังคม อาจารย์ยุคนี้จะปูพื้นให้ผู้เรียนเข้าใจแนวคิด (concepts) สำคัญๆ ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของแนวคิดเหล่านั้น เพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจปัญหาที่จะเรียนต่อไป สำหรับผู้เขียนการได้เรียนรู้ว่าแนวคิดหรือคำศัพท์ทางสังคมวิทยา เช่นคำว่า สังคม วัฒนธรรม ระบบอุดมการณ์ โครงสร้างสังคม โลกทัศน์ ค่านิยม ปทัสถาน สถานภาพ บทบาท ฯลฯ มีความหมายระดับนามธรรมแตกต่างกันและเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบ ช่วยให้สามารถวิเคราะห์ทำความเข้าใจปัญหาหรือเรื่องที่ศึกษาได้ง่ายและชัดเจนขึ้น อาจารย์ยุคคิดเป็นระบบและรอบรู้ทฤษฎีทางสังคมวิทยา

วิชาพื้นฐานทั่วไปในหมวดสังคมศาสตร์มีเนื้อหาเชิงสหวิทยาการ (inter-disciplinary) (วิชามนุษย์กับสังคม รวมเนื้อหาของสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และจิตวิทยาสังคมไว้มาก) และใช้วิธีศึกษาเชิงบูรณาการในการทำความเข้าใจปัญหาต่างๆ วิชามนุษย์กับสังคม วิชาสังคมกับกฎหมาย วิชาสังคมกับการปกครอง และวิชาสังคมกับเศรษฐกิจ มีเนื้อหาคาบเกี่ยวและซ้ำซ้อนกัน ผู้เขียนจึงเห็นด้วยกับท่านอาจารย์ยุคที่ว่า ถ้าสามารถรวมทั้ง 4 วิชาเข้าเป็นวิชาเดียวและจัดการเรียนการสอนเป็น 2 ภาคการศึกษาจะลดความซ้ำซ้อนและผู้เรียนน่าจะได้รับความรู้เกี่ยวกับชีวิตและปัญหาของสังคมมนุษย์ที่ครอบคลุมเป็นองค์รวมดีกว่าการแบ่งออกเป็นหลายวิชา โดยแต่ละคณะแบ่งกันรับผิดชอบสอนวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาของตน อย่างเป็นเอกเทศจากกัน อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่เป็นอุดมคติเช่นนี้ทำได้ยาก ในทางปฏิบัติในสังคมที่คนส่วนใหญ่ยังมีทัศนคติในการมองปัญหาหรือมองโลกแบบแยกส่วน

หลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปโดยเฉพาะวิชาพื้นฐานทั่วไปในหมวดสังคมศาสตร์มุ่งหมายให้ผู้เรียนมีทัศนคติในการมองปัญหาอย่างเป็นองค์รวม มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างปัญหาต่างๆ อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดแนวทางวางแผนจัดทำโครงการเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดการแก้ปัญหาที่จุดหนึ่งส่งผลกระทบไปก่อให้เกิดปัญหาอีกจุดหนึ่งหรือหลายจุด จึงแทนที่จะแก้ปัญหาเป็นการสร้างปัญหาเพิ่มขึ้น ดังที่นักการเมืองซึ่งเข้าไปบริหารบ้านเมืองส่วนใหญ่มักกำหนดนโยบายดำเนินโครงการต่างๆ โดยไม่ได้พิจารณาเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน

ไม่สนใจและไม่ตระหนักว่าโครงการที่จัดทำจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและชีวิตผู้คนอย่างไร ทั้งๆที่กำลังคิดและทำอย่าง “แยกส่วน” กลับสำคัญผิดคิดว่ากำลังคิดและทำอย่าง “บูรณาการ” อย่างนี้ก็มี

อย่างไรก็ตามจากการที่ผู้เขียนได้ช่วยสอนนิสิตามุขัยกับสังคม และติดตามการเรียนการสอนนิสิตพื้นฐานทั่วไปของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเวลานานเกือบ 30 ปี ประกอบกับการสังเกตพฤติกรรมของคนในสังคมไทย โดยเฉพาะนักการเมืองซึ่งเรียนจบจากมหาวิทยาลัย คงจะไม่เป็นการที่กหักเกินไป ถ้าผู้เขียนจะลงความเห็นว่าการศึกษาของไทยโดยเฉพาะการศึกษาในมหาวิทยาลัยยังไม่ประสบความสำเร็จในการปลูกฝังทัศนคติในการมองปัญหาอย่างเป็นองค์รวมให้แก่ผู้เรียน